

täyttää englanninkielisessä itäisen kanonisen oikeuden tutkimuksessa aukon, johon se tähtää. Kirjaa voi lämpimästi suositella alan tutkijoille.

JELISEI HEIKKILÄ
TEOL. MAIST., HELSINKI

**EEVA RAUNISTOLA-
JUUTINEN**
**Äiti ja nunna: Kirkkojen
maailmanneuvoston
naisten vuosikymmenen
ortodoksiset naiskuvat.**
Joensuu: University of
Eastern Finland 2012. 237 s.

SARAH HINLICKY WILSON
**Woman, Women and
the Priesthood in the
Trinitarian Theology of
Elisabeth Behr-Sigel.**
London: Bloomsbury T&T
Clark 2013. 200 s.

Kirkkojen maailmanneuvoston naisten ekumeeninen vuosikymmen 1988–1998 tuotti runsaasti teologista keskustelua naisten asemasta kirkkoissa ja uskonnoissa ympäri maailmaa. Ortodoksisen kirkon osalta vuosikymmeneen ajoittui myös suuria poliittisia muutoksia itäisessä Euroopassa. Nämä muutokset vaikuttivat dramaattisesti kirkkojen asemaan esimerkiksi Venäjällä ja Romaniassa. Samalla ne johtivat ekumeenisen ja kansainvälisen toiminnan syvälliseen uudelleenarviointiin.

Ekumeenisesta vuosikymmenestä riippumatta naisen aseman teologinen tutkimus on tärkeä aihealue. Toisen maailmansodan jälkeinen naisasialiike ja uudempi feministiteologia ovat nostaneet su-

kupuolen uudella tavalla keskustelun kohteeksi koko yhteiskunnassa ja myös eri kristillisissä kirkkoissa. Monissa protestanttisissa kirkkoissa keskustelu on johtanut naispappeuden ja naispiispuuden käyttöön ottoon. Ortodoksisessa kirkossa keskustelu on pikemmin paneutunut naisdiakonin tehtävän selvittämiseen.

Eeva Raunistola-Juutinen on tehnyt väitöskirjassaan perusteellisen selvityksen naisten ekumeenisen vuosikymmenen herättämästä keskustelusta ortodoksisessa kirkossa. Tekijä esittää ensin yleisen käsityksen naisesta ortodoksisessa teologiassa ja lähdeaineistossa. Sitten hän paneutuu naisen rooliin maallikkona kirkossa. Kolmanneksi hän esittää keskustelun naisesta kirkon palveluksessa paneutuen niin naisdiakonin tehtävään kuin myös pappien puolisoitten, leskien ja neitsyiden asemaan traditiossa ja nykypäivänä. Neljänneksi hän esittelee ortodoksisen keskustelun sakramentaalisesta pappeudesta ja sen perusteluista niiltä osin, kuin se on kokonaistehtävän kannalta olennaista.

Nykypäivän lähteistön rinnalla kulkee koko ajan kirkon tradition seikkaperäinen esittely, jonka päälähteenä on *Pedalion*-kokoelma. Tällä menettelyllä on sekä etuja että haittoja. Etuna on se, että moderneille lähteille saadaan näin ikään kuin ohjeellinen vertailukohta, jota vasten keskustelua voi peilata. Koska ortodoksit ovat traditiotietoisempia kuin monet muut uskonnolliset ryhmät, lienee myös mielekäästä olettaa, että he pyrkivät ekumeenisissa keskusteluissa itse edustamaan tuota ohjeellista traditiota.

Samalla vertailukohdan seikkaperäinen esittely sisältää myös esitysteknisiä ja sisällöllisiä ongelmia. *Pedalionin* kantojen kuvaus vie suuren osan väitöskirjan sivumäärästä. Myös itse kokoelma on lähdekriittisesti tarkasteltuna vanhanaikainen; monista sen teksteistä on saatavilla parempiakin editioita. Syvemmät tulkinnalliset ongelmat eivät kuitenkaan liity käytettyyn lähde-edition,

vaan ovat siitä riippumattomia.

Kanonisen tradition syvemmät tulkintaongelmat aiheemme osalta liittyvät ensinnäkin siihen, että historialliset lähteet eivät käsittele kaikkia nykypäivänä ajankohtaisia ongelmia. Toiseksi ne käsittelevät la-veasti sellaisia kysymyksiä, jotka eivät nykypäivänä enää ole samalla tavalla yhteiskunnallisesti ja kirkollisesti ajankohtaisia kuin aikaisempina vuosisatoina. Tällainen kysymys on esimerkiksi lesket ja heidän asemansa. Tekijä on hyvin selvillä aikojen erilaisuudesta ja osaa suhteuttaa erilaiset kysymyksenasettelut toisiinsa. Esimerkiksi nykyhetkessä valitsemat erot ortodoksisissa käytännöissä johtunevat osittain siitä, että kanoninen aineisto jättää avoimeksi erilaisia tulkintamahdollisuuksia.

Työn tulokset ovat kiinnostavia kahdessa mielessä. Ensiksi, on jo sinänsä arvokasta että ekumeenisen naisten vuosikymmenen keskustelusta tarjotaan hyvin järjestetty kokonaiskatsaus, jota vielä verrataan kirkon kanoniseen traditioon. Pidän tätä työn tärkeimpänä saavutuksena. Toiseksi, tekijä esittää kiinnostavia yksityiskohtia, jotka haastavat jatkopohdintaan. Minulle oli esimerkiksi uusi tieto, että kanonisessa traditiossa pappetta ei perustella Kristuksen ikonisuudella, vaikka modernit keskustelijat perustelevat vain miesten pappetta tällä perusteella. Kiinnostava ja samalla monimutkainen on myös tulos, jonka mukaan raamattuargumentit ovat nykykeskustelussa voimakkaammassa asemassa kuin kanonisessa traditiossa.

Ranskalaisen 1900-luvun ortodoksisen teologian tärkeä hahmo Elisabeth Behr-Sigel on tärkeässä osassa Raunistola-Juutisen väitöskirjassa. Kokonaisen monografian Behr-Sigelin ajattelusta on kirjoittanut Strasbourgin ekumeenisen instituutin professori Sarah Hinlicky Wilson. Raunistolan tapaan Wilson esittelee Behr-Sigelin toimintaa keskeisissä ortodoksisista naiskuva pohitineissa Agapian, Sheffieldin ja Rodoksen kokouksissa 1976–1988.

Naisten ekumeeninen vuosikymmen muodostaa loogisen jatkon näiden kokousten tekemälle pohjatetylle.

Raunistola-Juutinen kuvaa Behr-Sigelin ja muiden ekumeenisesti avointen ortodoksien ajattelua siten, että naiseuden eri puolet ja kirkolliset mahdollisuudet tulevat esille. Naisten diakonaatti on tällöin keskeinen, mutta myös naisten asema kasvattajina ja seurakuntaelämää kannattavana maallikkojen selkärangana tuodaan esille. Myös tradition tarjoamat negatiiviset argumentit, kuten *kefalē*-strukturi (mies vaimon päänä) ja ikonisuus (taikka sen puute), tuodaan tällöin monipuolisesti keskustelun kohteeksi.

Wilson tuo esiin samantyyppisiä asioita, mutta hänellä on lisäksi eräänlainen kuningasajatus taikka pääväite, nimittäin trinitaarisen teologian vaikutus naiskeskusteluun yleensä ja Behr-Sigeliin erityisesti. Wilson esittää, että trinitaarisuuden ja jumalallisten persoonien omintakeisuuden korostaminen 1900-luvun ortodoksisessa teologiassa ja muuallakin systemaattisessa teologiassa on se suuri virtaus, jonka erääksi sivuhaaraksi myös keskustelu naisen asemasta osoittautuu.

Ajatuskulun mukaan kristillinen rakkaus on erilaisten persoonien komplementaarisen yhteistoiminnan tulosta, ja tällöin kunkin persoonan oma distinktiivinen toiminta osoittautuu olennaisen tärkeäksi. Tällöin myös ihmispersoonien tarkastelussa naiset ja naisuus ikään kuin muuttuvat näkyviksi tällaisen erillistä identiteettiä luovan persoonakeskeisen tarkastelun valossa. Wilsonin mukaan Vladimir Losskyn personalistinen filosofia näkyy näin Behr-Sigelin ajattelun taustalla.

Wilsonin pääväite on oivaltava ja sille tarjoutuu tukea Behr-Sigelin teksteistä. Personalismi on joka tapauksessa ortodoksisen teologian tärkeä juonne Losskysta aina John Zizioulakseen saakka, ja sen erilaiset seurausvaikutukset ovat kiinnostavia. Pääväitteen tarkan todentami-

sen ongelmana on kuitenkin ortodoksisen teologian yleinen holistisuus: trinitaarista Jumalasta voidaan assosiaatioiden kautta rakentaa monenlaisia siltoja ihmiseen ja maailmaan, mutta näiden ajatussiltöiden johdonmukaisuus jää usein aika väljäksi.

Systemaattiseksi ongelmaksi muodostuu lisäksi komplementaarisuuden idea yleensä: jos naisteologia ikään kuin hankkii oman näkyvyytensä alleviivaamalla omia erityispiirteitään, hän tulee helposti myös rajanneeksi itsensä ulos niistä muista piirteistä, joita miehet puolestaan pitävät itsensä kannalta distinktiivisinä. Wilson taustoittaa tämänkaltaisia systemaattisia ongelmia laajasti modernin teologian erilaisissa maastoissa.

Esiteltävät kaksi teosta täydentävät toisiaan miellyttävällä tavalla. Ortodoksi Raunistola-Juutinen tarjoaa vankan lähdepohjan ja vertailun kirkon kanoniseen traditioon. Luterilainen Hinlicky Wilson puolestaan esittelee ortodoksisen naisteologian monenlaisia yhtymäkohtia 1900-luvun akateemiseen systemaattiseen teologiaan ja ekumeenisiin aatevirtauksiin. Yhdessä teokset antavat laajan kokonaiskuvan siitä, mistä ortodoksisen kirkon naista pohtivassa teologiassa on kysymys. Kumpikaan teos ei sorru leimaaviin yleistyksiin siitä, että ortodoksit olisivat jotenkin ”jäljessä” läntistä teologiaa tai vaikkapa valistusajattelua. Päinvastoin, molemmat korostavat sitä, miten ortodoksinen kirkko ja teologia seuraavat aikaansa tarkasti ja samalla kriittisesti.

**RISTO SAARINEN,
PROF., HELSINKI**

**IAN CHRISTOPHER LEVY,
RITA GEORG-TVRTKOVIC &
DONALD F. DUCLOW (ED.)
Nicholas of Cusa and Islam:
Polemic and Dialogue
in the Late Middle Ages.
Leiden: E. J. Brill 2014.
256 s.**

Kristittyjen ja muslimien väliset kohtaamiset ovat kautta historian aiheuttaneet maailmanpoliittisia konflikteja. Niin myös keskiajalla. Esimerkiksi käyvä kristittyjen ristiretket pyhälle maalle, mistä alkoivat pitkäaikaiset ja veriset taistelut alueen herruudesta. Kun turkkilaiset valtasivat Konstantinopolin vuonna 1453, menetettiin kristinuskon viimeinen linnake idässä.

Saksalainen oppinut Nicolaus Cusanus (1401–1464) laatikin yhden merkittävimmistä teoksistaan, *De pace fidei (Uskontojen välisestä sovinnosta)*, juuri Konstantinopolin valtauksen järkyttämänä. Teoksesaan hän etsii rauhanomaisen rinnakkaiselon mahdollisuuksia uskontojen välille, jotta välttyttäisiin aseellisilta konflikteilta. Ratkaisuksi Cusanus ehdottaa ”ykyys moneudessa” -ideaa, jonka hän kiteyttää formulaatioksi *una religio in rituum varietate*; ”yksi uskonto riittien moninaisuudessa”. Lähtökohtanaan hänellä on kristinuskon oikeaoppisuus muihin uskontoihin nähden – näkökulma, joka ohjasi kristittyjen suhtautumista toisiin uskoviin aina uudelle ajalle asti.

Nicholas of Cusa and Islam: Polemic and Dialogue in the Late Middle Ages -artikkelikokoelma käsittelee otsikkonsa mukaisesti Nicolaus Cusanuksen merkitystä ja perintöä kristittyjen ja muslimien välisen suhteen luotaajana myöhäiskeskiajalla ja uuden ajan alussa. Kokoelma jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisen osan artikkelit keskittyvät Nicolaus Cusanuksen suoraan perintöön, erityisesti teoksiin *De pace fidei* (1453) ja *Cribatio Alkorani* (1461–1462), joissa hän tarkastelee